

Paavali ja ristin teologia

Timo Eskola / STI 23.1.2019

Mitä jos Uuden testamentin ydinsanoma on jollain perimmäisellä tavalla järjelle käsittämätön? Miten tulkinnan pitäisi ottaa tämä huomioon? Tulkitsija voi kyllä käydä läpi Raamatun tärkeimpiä tekstikohtia ja esitellä ne lukijoille. Tämän voi tehdä muodollisesti ja ilman sitoutumista näkemyksiin. Samalla kysymys sanoman "ymmärtämisestä" on kuitenkin sidoksissa uskoon ja epäuskoon. Vaikka teologit eivät ole olleet yhtä mieltä siitä, tarvitaanko erillistä "uskon teologiaa" eli uudestisyntyneiden ihmisten kirjoittamaa teologiaa vai ei, ristin teologian kohdalla itse tulkinnan kokonaisuus joutuu tämän vaikean kysymyksen eteen. Sanoma Jumalan Pojan ruoskimisesta ja teloittamisesta on niin outo, että sitä on vaikea sovittaa ihmisen luonnolliseen uskontokäsitykseen. Antiikin tutkijat kertovat, että kristinuskoa pidettiin Rooman valtakunnassa pitkään halveksuttavana, koska "siinä palvottiin teloitettua rikollista jumalana" (Ari Saastamoinen). Alusta lähtien hermeneuttiset ongelmat ovat siten kietouneet ihmisten luontaisiin ajauksiin jumaluudesta.

Raamattua lukiessa käy kyllä selväksi, että sanoma ristiinnaulitusta Kristuksesta ei saa helposti suosiota. Siitä puuttuu kaikki filosofinen hienous ja uskontotieteellinen älykkyys, joiden avulla käydään keskustelua Jumala-kuvista. Ihmisten omat pohdinnat Jumalasta ovatkin usein esimerkiksi Paavalin sanoman vastakohtia. Jumalaa pohtiessamme meidän mieleemme nousevat ensimmäiseksi hienot ja suuret asiat. Ajattelemme Jumalaa luonnon kauneuden kautta tai viisauden ja oikeudenmukaisuuden kautta. Jo keskiajan munkit päätyivät pohdinnoissaan tuollaisiin käsityksiin. Jumalan täytyy olla mahtavin kuviteltavissa oleva olento. Hänen täytyy olla suuri "ensimmäinen liikuttaja", jonka tahdosta kaikki on lähtenyt liikkeelle. Hänessä täytyy olla täydellisinä kaikki ne hyvät ominaisuudet, joita ihminen täällä maan päällä arvostaa, kuten hyvyys, jalous, totuudellisuus ja uskollisuus.

Tällaisilla pohdinnoilla on eurooppalaisessa historissa pitkät perinteet. Ne juontuvat itse asiassa kreikkalaisesta filosofiasta. Palaamme Ateenaan. Länsimainen Jumala-kuvan pohdinta on tuhansia vuosia vanha. Sen keskeisiä väittämiä löytyy kuuluisilta menneen ajan filosofeilta, kuten Aristoteleelta. Yhtäkkiä olemme kysymyksiinemme Paavalin kanssa Kreikan pääkaupungin Areiopagilla, korkealla kukkullalla, jonka pylvässaleissa käytiin loputtomasti keskusteluja filosofiasta ja uskonnosta. "Ateenalaiset samoin kuin kaupungissa asuvat muukalaisetkin olivat näet tavattoman kiinnostuneita kaikista uusista asioista ja puheenaiheista." (Ap.t. 17:21).

Löytyisikö todellinen Jumala suuruudesta ja kauneudesta? Paavalin mielestä Jumalan ominaisuuksia ei voi mitata. Paavali Korintissa:

"Juutalaiset vaativat ihmetekoja ja kreikkalaiset etsivät viisautta. Me sen sijaan julistamme ristiinnaulittua Kristusta. Juutalaiset torjuvat sen herjauksena, ja muiden mielestä se on hulluutta, mutta kutsuille, niin juutalaisille kuin kreikkalaisillekin, ristiinnaulittu Kristus on Jumalan voima ja Jumalan viisaus." (1. Kor. 1:22-24).

Jo koululaiset tietävät, että kreikkalaiset etsivät viisautta. Se on tullut meille renessanssin jälkeen itsestäänselvyydeksi. Kreikkalaiset kuvittelivat löytävänsä Jumalan filosofisen pohdiskelun avulla. Heille Jumala oli aate tai opinkappale. Kreikkalaiset saattoivat hyväksyä vain sellaisen Jumalan, joka sopii heidän toiveisiinsa, heidän käsityksiinsä hyveistä ja elämän päämääristä. Vaikka kreikkalainen jumalten joukko, jumalpanteon, sulki piiriinsä myös hyvin ihmisenkaltaisia ja heikkouksiin lankeavia jumaluuksia, pitivät jumalat kuitenkin kansan mielestä kaikkea elämää yllä. Jumalia piti lepyttää, jotta arki sujuisi moitteettomasti. Sanoma ristinpuuhun ripustetusta Jumalan Pojasta oli tällaisen kulttuurin ja uskonnon keskellä aivan järjetön.

Ristin sanoma oli tosin hylätty myös tosin perustein. Juutalaiset vaativat ihmetekoja. Se oli heidän uskonnolliselle kulttuurilleen tyypillistä. Jo Jeesukselta kysyttiin: minkä merkin näytät meille? Arkipäivän juutalaisuuteen kuului tuohon aikaan läheisesti ajatus siitä, että jumalallinen tai profeetallinen sanoma tuli varmistaa ihmeteoilla. Siksi myös evankeliumin voimaa arvioitiin sen

mukaan, millaisissa kehyksissä se tarjottiin. Ihmeiden ja merkkien piti näkyä. Varsin ajattoman tuntuinen vaatimus, kun ajattelee eräitä meidän aikamme uskonnollisia suuntauksia. Siksi ei ole ihme, että sanoma rististä oli monille juutalaisille todellinen herjaus, osoitus jumalanpilkasta. Kreikan sana *skandalon*, jota Paavali käyttää, tarkoittaa uskonnollista harhaa, joka viettelee ihmisen pois aidosta uskosta. Risti oli pahennus, joka ei mahtunut juutalaisen uskonnon piiriin.

Inhimillisten mittapuiden mukainen johtopäätös evankeliumin luonteesta oli siten selvä. Paavalin julistama sanoma on täyttä hulluutta. ”Puhe rististä on hulluutta niiden mielestä, jotka joutuvat kadotukseen, mutta meille, jotka pelastumme, se on Jumalan voima.” (1. Kor. 1:18). Väitteet Messiaan kiinni ottamisesta ja puuhun ripustamisesta olivat niin mielettömiä, että vain Jumala itse on voinut keksiä ne. Hullulla sanomallaan Jumala on tehnyt tämän maailman viisaiden älykkyyden turhaksi ja saattanut heidät häpeään.

Jumalan voima ei löydy Paavalin mukaan niistä hyvistä ominaisuuksista, jotka kertovat hänen äärimmäisestä jaloudestaan tai oikeudenmukaisuudestaan. Jumalan todellinen voima löytyy siitä, että Kristus alistuu kaikkia muita heikommaksi. Hän alistuu kiinniotettavaksi ja teloitettavaksi. ”Jumalan heikkous on ihmisiä voimakkaampi.” (1:25). Inhimillisesti katsoen kreikkalaisten ja juutalaisten reaktio on tietysti ymmärrettävä. Risti on teloituspuu, kuten hirsipuukin. Saattaisi olla sävähdyttävämpää, jos jokaisen kirkon kuorissa Jeesus riippuisi hirsipuussa.

Uuden testamentin aikoihin ristin kauheudesta ei ollut epäselvyyttä. Kreikkalaiset ja roomalaiset pitivät ristiinnaulitsemista mitä raaimpana teloitustapana. Siihen turvaututtiin esimerkiksi silloin, kun kansa täytyi saada kuuliaiseksi aivan erityisen pelotteen avulla. Historiankirjoissa kerrotaan, että Roomassa olleen orjakapinan jälkeen preetori Licinius Crassus (115-53 eKr.) antoi naulata kaupungista kaakkoon kulkevan Via Appian varrelle tuhansia orjia.

Ristille naulitsemiseen valittiin kaikkein vilkkaimmat tiet, jotta mahdollisimman moni joutuisi katselemaan puusta riippuvia teloitettuja (näin Erkki Koskeniemi). Teloitustavan tarkoituksena oli herättää pelkoa. Näin ristiinnaulitsemisesta tuli varoittava esimerkki kaikille kansalaisille. Roomalaisten hallitsijoiden viesti oli selvä: rikollisuus ja kapinointi johtavat väistämättä rangaistukseen. Kyse ei ollut pelkämästä rangaistuksesta. Ristiinnaulitseminen oli samalla viesti vallankäytöstä. Todellisen vallan vastustajat kokevat häpeällisen kuoleman. Katsokaa siis, ketä seuraatte. Myös juutalaiset tunsivat tämän teloitustavan. Kun fariseusten liike joutui kapinan tähden epäsuosioon makkabealaisruhtinas Aleksander Jannaioksen aikana, tämä naulitsi kapinan kukistamisen jälkeen satoja fariseuksia ristille. Myös muulla tavoin surmattujen ihmisten kuolleet ruumiit saatettiin nostaa ristinpuulle. Se oli tehokkain tapa häpäistä ruumista ja osoittaa halveksuntaa kyseistä rikollista kohtaan.

Esimerkit osoittavat, miten mahdotonta on inhimillisen päättelyn tai uskonnollisen pohdinnan avulla hyväksyä kristittyjen julistamaa ristin sanomaa. Ajatus Messiaan kuolemista rikollisuudesta syytettynä ja uskonnollisesti häväistynä teloituspöydässä ei kuulosta johdonmukaiselta. Siitä puuttuu kaikki se uskonnollisuuden loisto, jonka mukaan ihmiset ovat tottuneet pohtimaan Jumalaa. Paavali tiesi sanomansa mahdottomuuden. Hän tiesi julistavansa evankeliumia, joka on viisaiden ihmisten mielestä täyttä hulluutta. Kuitenkin hän oli varma, että Jumalan hulluus on ihmisiä viisaampi. Sanomaan Kristuksen heikkoudesta piiloutui Jumalan voima. Tämä sanoma on syntiselle ihmiskunnalle ainoa mahdollinen pelastuksen sanoma. Siksi Paavali julistaa rististä rohkeasti: ”meille, jotka pelastumme, se on Jumalan voima.” (1. Kor. 1:18).

2. Paavalin ristin teologia ja jumalakuvan muuttuminen

Ensimmäiset näkökulmat ristin teologiaan saattavat viedä tarkan lukijan epätoivoon ja saada hänet epäilemään kristillisen sanoman mahdollisuuksia aikamme maailmassa. Yhtäältä itse sanoma on arkijärjen vastaista. Toisaalta ympäröivä kulttuurimme vieroksuu ajatuksia synnistä ja sen sovittamiseen tarvittavasta veriuhrista. Usein tuntuu siltä, että nykyihmisen on mahdotonta edes hyväksyä saati sitten omaksua kristillisen evankeliumin ydinsanomaa. Kokemus on oikea. Juuri tällaisen asetelman myös Paavali kohtasi omana aikanaan. Ristin sanomassa on jotain ristiriitaista,

paradoksaalista. Se pakottaa ihmisen muuttamaan olennaisesti sekä käsitystä itsestään ja omista mahdollisuuksistaan että Jumalasta ja hänen perimmäisestä olemuksestaan.

Näistä ajatuksista koostuu ongelmavyöhyke, jota on paras lähteä purkamaan historiallisen lähestymisen avulla. Näin voidaan seurata apostolien sisäistä muutosta heidän kokemiensa lähes käsittämättömien tapahtumien myötä. Ensimmäiset kristityt eivät jääneet toivottomuuteen Jeesuksen teloituksen edessä. He eivät menehtyneet johtajansa mukana, kun Jeesus tapettiin pahantekijäin tavalla. Pääsiäisen ja ylösnousemuksen jälkeen apostolit ymmärsivät Raamatusta, että juuri näin piti Herran Palvelijalle käydäkin. Hän antoi itsensä uhriksi. Hänet teloitettiin rangaistukseksi kansan synneistä. Jeesus on syntiemme sovittaja. Siksi hän voi antaa vapauden ja anteeksiannon jokaiselle syntiselle.

Tämä Paavalin opetuksen keskipiste opettaa samalla jotain Jumalasta. Jumala on ennen kaikkea Pyhä Jumala. Synti on vakava asia. Syntinen ihminen ei voi kohdata Pyhää Jumalaa ilman sovittamista. Kaikki kuvitelmat siitä, että Jumalaa voitaisiin lähestyä oikealla tavalla pelkän teoreettisen pohdiskelun avulla, ovat vääriä. Häntä ei löydä mietiskelemällä. Jumala ei ole kohdattavissa inhimillisin keinoin. Oma luontainen pohdinta jumaluudesta tuottaa vain epäjumalan. Jumalan eteen mentäessä on voitava turvautua sovittukseen. Syyllisyydestä ja rangaistuksesta täytyy päästä eroon. Jumalan pyhyys on aivan jotain muuta kuin meidän kuvitelmamme inhimillisestä vihasta. Nykyajan kriitikot ovat väärässä. Jumala ei ole vihainen aikuinen. Hänen vihansa kohdistuu rakkaudettomuuteen ja syntiin. Siksi Jeesus piti tehdä synniksi meidän edestämme. Jumalan Pojan piti ottaa synti kantaakseen.

Puhe sovittuksesta johtaa meidät avaintemamme äärelle, ristin teologian ytimeen. Paavalin mukaan risti tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että Jumala itse ottaa kantaakseen synnistä tulevan rangaistuksen. Kun Jeesus kuolee ristillä, Jumala kuolee. Jumalan Poika tuomitaan kadotukseen ja eroon Isästä. Näin Poika hankkii sovituksen ja uuden lapseuden jokaiselle, joka tämän sanoman kautta tulee sovitetuksi Jumalan kanssa.

Ristin edessä käsitys Jumalan osoittamasta rakkaudesta muuttuu. Jumalan rakkaus kohdistuu ihmisiin tavalla, jota meidän on vaikea hyväksyä. Jumalan rakkaus kohdistuu syntisiin. Se kohdistuu ihmisiin, joilla ei ole mitään kehuttavaa itsessään. Juutalaisille tällainen asenne oli perinteisesti mahdoton. Fariseukset olivat tarkkoja siitä, ettei kukaan elänyt Tooran vastaisesti arjen keskellä. Qumranissa puolestaan tuon eskatologisen ryhmän "hurskaat" ajoivat yhteydestään jokaisen, joka turmeli synnillä oman pyhityksensä. Ennen kääntymystään myös Saulus-Paavali oli ajatellut, että syntiset eivät missään nimessä voisi olla Jumalan rakkauden kohteita. Jumalattomat ihmiset ovat yksiselitteisesti vain Jumalan tuomion alla. Heidän elämänsä oli Jumalan tahdon vastainen, ja siksi heitä tuli hyljeksiä myös juutalaisessa yhteisössä.

Sekä jumalakäsitystä että Kristuksen työtä koskevan tulkinnan kannalta on hyödyllistä muistaa Lutherin tekemä jako ristin teologian ja kunnian teologian välillä. Kunnian teologialla Luther tarkoittaa sitä, että ihmisillä on taipumus määritellä suhde Jumalaan ihmisen oman rakkauden ja rakastamisen kyvyn avulla. Tämän käsityksen hän oli tunnistanut aikansa katolisesta teologiasta. Siinä pelastuminen määriteltiin ihmisen rakkautena. Jumalan väitettiin herättävän tuon rakkauden syntisessä. Lutherin mukaan ihmisen rakkaus kohdistuu kuitenkin yleensä vain Jumalan oletettuihin mahtaviin ominaisuuksiin. Vielä ongelmallisempaa on, jos käsitys Jumalasta pyritään muotoilemaan näkyvän maailman perusteella. Silloin ei tunnisteta sitä Jumalaa, joka lahjoittaa itsensä syntiselle maailmalle. Ristin teologian mukaan Jumala tunnistetaan oikein vain silloin, kun ymmärretään hänen osoittavan rakkautensa syntiselle alennuksen, ristin ja kuoleman kautta. Silloin osoittautuu, että Jumala rakastaa pahaa ja epäluotettavaa ihmistä.

"Kunnian teologi sanoo pahaa hyväksi ja hyvää pahaksi, ristin teologi sanoo, miten asia on. Tämä käy ilmi siitä, että kun kunnian teologi ei tunne Kristusta, hän ei tunne kärsimyksiin kätkeyttä Jumalaa. Siksi hän pitää toimintaa ja tekoja parempina kuin kärsimystä ja vaikuttamisen kohteena olemista (passio); kunniaa parempina kuin ristiä; voimaa parempina kuin heikkoutta; viisautta parempina kuin tyhmyyttä ja yleisesti hyvää parempina kuin pahaa." (Luther, Heidelbergin teesit)

Jumalan todellinen rakkaus paljastuu luontaisen ajattelun vastakohtassa. "Syntiset ovat kauniita, koska heitä rakastetaan; heitä ei rakasteta sen tähden, että he ovat kauniita." Lutherin mukaan Jumala suorastaan kätkeytyy vastakohtiinsa. Heidelbergin teeseissä Luther kirjoittaa, että todelliseksi teologiksi "kutsutaan ansaitusti sitä, joka ymmärtää Jumalan näkyvät, selkäpuolen ominaisuudet kärsimysten ja ristin kautta nähtyinä". Tämä ristin teologian näköala muutti Lutherin käsityksen siitä, miten Jumala kohdataan. Kun Jumala kohdataan vastakohtassaan, elämän vastoinkäymiset muuttuvat rajapinnoiksi, joissa Jumala koskettaa meitä. Ajatusta kuvaa erinomaisesti hänen teksteissään säilynyt rukous:

"Sinä olet ihmeellinen, rakastava Jumala. Sinä hallitset meitä ihmeellisesti, täynnä ystävyyttä. Sinä korostat meidät silloin, kun alennat meidät. Sinä teet vanhurskaiksi, kun teet meistä syntisiä. Sinä kuljetat meitä kohti taivasta, kun syökset meidät helvettiin. Sinä annat meille voiton, kun sallit meidän joutua tappiolle. Sinä lohdutat meitä, kun sallit meille murhetta. Sinä teet meistä iloisia, kun annat meidän parkua surusta. Sinä saatat meidät laulamaan, kun panet meidät itkemään. Sinä teet meistä voimakkaita, kun kärsimme." (Luther, *Rukouksia*, 21)

Näitä lauseita kirjoittaessaan Lutherilla on epäilemättä ollut mielessään Vanha testamentti ja sen kohdat, joissa Jumala opettaa Israelin kansaa havaitsemaan syntinsä. Esimerkiksi Psalmissa 78 kuvataan sitä, miten Jumala on kansan pitkän historian aikana johdattanut omiaan. Lähtökohtana on se, että "Jumalaan heidän tulee turvautua" (j.7). Todellisuudessa israelilaiset ovat kuitenkin sukupolvesta toiseen olleet tottelemattomia ja uppiniskaisia. He hylkäsivät liiton eivätkä eläneet Jumalan lain mukaan. Jumala "jakoi meren kahtia" ja "halkaisi kallioita" autiomaassa, jotta kansa saisi vettä (j. 13-15). Siitä huolimatta ihmiset "yhä tekivät syntiä" ja kapinoivat (j. 17). Manna-ihme ei avannut kansan silmiä. Sen sijaan "heidän himonsa ei sittenkään laantunut" (j.30). Siksi he saivat kokea Herran vihan. Jumala "surmasi heidän parhaat miehensä". Kääntymyksessään heidän "sanoissaan piili petos" (j. 36). Kuva Israelin historiasta on lohduton. Jumalan viesti on tämän kaiken keskellä kuitenkin armollinen. "Mutta Jumala on laupias, ei hän tuhoa syntistä, vaan armahtaa." (j. 38). Jumala kouluttaa kristittyä kärsimyksen avulla.

Ristin teologian perusajatus on lopulta yksinkertainen. Jumala kohdataan tässä maailmassa synnin ja armon leikkauspisteessä. Kohdatessamme Jumalan meidän syntimme paljastuu. Ihmisen uskottomuus on tosiasia, mutta se ei estä ketään tulemasta kääntymykseen ja saamasta anteeksiantamusta. Jumalan kohtaamisesta alkaa prosessi, jossa uskonvanhurskauden hedelmänä on Jumalan pyhittävä työ. Tuo työ on, etenkin Lutherin mielestä, täysin ristin muotoista. Näin hän selittää Isä meidän -rukouksen pyyntöjä.

"Kuullessaan kolme ensimmäistä pyyntöämme Jumala pyhittää meissä nimensä, johdattaa meidät valtakuntaansa ja vuodattaa meihin armonsa, joka aloittaa meissä pyhittävän työnsä. Sama armo alkaa pian toteuttaa Jumalan tahtoa meissä [...] Kuullessaan huudon Jumala tahtoo tulla rakkaan armonsa avuksi ja avartaa meissä alkamaansa valtakuntaa. Hän nousee vakaasti ja tarmolla vanhaa Aatamia vastustamaan: hän murskaa tämän suunnitelmat, häikäisee ja tuhoaa tämän. Hän tekee sen lähettämällä meille kärsimystä ja vastoinkäymisiä: pahoja puheita, uskottomia ihmisiä, ja jos ihmisissä ei ole kyllin, hän voi lähettää myös itsensä Paholaisen! Tämä kaikki siksi, että oma tahtomme pahoine taipumuksineen nujertuisi ja Jumalan tahto toteutuisi. Armon tulee omistaa Jumalan valtakunta ja Jumalan ylistyksen ja kunnian pitää saada sijansa." (Luther, *Yksin armosta*)

Ristin sanoma opettaa, että Jumala kaiken järjen ja odotusten vastaisesti rakastaa epäluotettavia ja toisia ihmisiä hyväksi käytäviä syntisiä ja Jumalan pilkkaajia. Jumala rakastaa niitä, jotka vihaavat häntä. Jumala tietää, että Aadamin jälkeläisten ongelmana on synty. Siksi hän haluaa ratkaista juuri tuon ongelman. Hän antaa pyhyden ja puhtauden lahjaksi. Hän antaa vääryydet anteeksi ja armahtaa niitä, jotka ovat rikkoneet itse elämää vastaan. Tästä ristin teologiasta tulee tulkinnan periaate monille Uuden testamentin tärkeimmistä teemoista.